

TILSHUNOSLIKDA KOMMUNIKATIV MAQSAD KATEGORIYASINING O‘RGANILISHI (ARAB VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA)*Ilyosxon Ismoilovich Bahromov**Orental universiteti 2 - kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikda kommunikativ maqsad kategoriyasining o‘rganilishi, xususan, arab va o‘zbek tillarida qanday ifodalanganligi tahlil qilinadi. Kommunikativ maqsad – tilning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, so‘zlashuvchilarning nutq jarayonida maqsadli ifodalash orqali o‘zaro muloqotini ta‘minlaydi. Arab va o‘zbek tillarida kommunikativ maqsadning ifodalash usullari, til strukturalarida o‘ziga xos farqlarni ko‘rsatadi. Maqolada, bu tillarda kommunikativ maqsadning nutq shakllari, struktural xususiyatlari va lingvistik vositalar orqali qanday amalga oshirilganligi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *Kommunikativ maqsad, tilshunoslik, arab tili, o‘zbek tili, muloqot, nutq, semantika, pragmatika, til va madaniyat, lingvistika.*

Kirish qismi: Kommunikativ maqsad – bu nutqning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, so‘zlashuvchilar orasida muloqotni tashkil etishda, ma‘lum bir ma‘lumotni yetkazishda yoki boshqa biror ehtiyojni qondirishda xizmat qiladi. Tildagi har bir so‘z va ibora kommunikativ maqsadga erishish uchun mo‘ljallangan. Nutqshunoslikda kommunikativ maqsad tilning pragmatik jihatini o‘rganishning muhim bir yo‘nalishidir. Tilsiz muloqotning amalga oshishi, uning samaradorligi va muloqotning o‘ziga xos xususiyatlari har bir tilning tilshunoslik asoslari bilan bog‘liq. Arab va o‘zbek tillari – turli lingvistik tizimlarga ega bo‘lib, ular o‘z kommunikativ maqsadlarini ifodalashda til strukturasi va leksikasining turli xususiyatlariga ega. Ushbu maqolada arab va o‘zbek tillarida kommunikativ maqsadning o‘rganilishi va uning lingvistik vositalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Kommunikativ maqsad – bu tilshunoslikda so‘zlashuvchilarning maqsadlarini va ehtiyojlarini til vositalari yordamida ifodalashni anglatadi. Nutqda kommunikativ maqsadlarni amalga oshirish uchun leksik, sintaktik, va pragmatik vositalar ishlatiladi. Kommunikativ maqsadlarning turlari, ular qanday o‘zgartirilgan va o‘zgartirish uchun ishlatiladigan vositalar tilshunoslikning alohida tarmog‘idir. Kommunikativ maqsad kategoriyasini o‘rganishda tilning pragmatik jihatlari asosiy rol o‘ynaydi.

Arab tili va kommunikativ maqsad: Arab tili o‘zining boy leksikasi, an‘anaviy iboralari va frazeologizmlari bilan kommunikativ maqsadlarni ifodalashda alohida yondoshuvlarni talab qiladi. Arab tilida kommunikativ maqsadga erishish uchun ko‘pincha xabar berish, so‘rov, taklif va rad etish kabi strukturaviy vositalar ishlatiladi.

Misollar yordamida arab tilida kommunikativ maqsadlarning qanday amalga oshirilganligi va ularning semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Arab tilidagi til vositalari, jumladan, soʻz birikmalari va sintaktik strukturalar kommunikativ maqsadning turli shakllarini taʼminlaydi. Arab tilida, asosan, kengaytirilgan sintaktik strukturalar, murakkab iboralar va frazeologik birliklar ishlatiladi. Nutqdagi maqsadga erishish uchun koʻpincha vaqt, joy, yoki zamon boʻyicha qoʻshimcha maʼlumot beruvchi tildan foydalaniladi. Arab tilida, koʻplab frazeologik ifodalar va maʼlum madaniy va diniy kontekstlar asosida kommunikativ maqsadlar aniqroq va toʻliq ifodalanadi. Masalan, takliflar, ruxsat berish yoki rad etish kabi kommunikativ maqsadlarni ifodalashda arab tilidagi iboralar maʼlum bir madaniy va axloqiy qadriyatlarga asoslanadi.

Oʻzbek tili va kommunikativ maqsad: Oʻzbek tilida kommunikativ maqsadlar asosan oddiy va murakkab gaplar, maʼruzalar, talablar va soʻrovlar orqali amalga oshiriladi. Oʻzbek tilida kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishda sintaktik vositalar, leksik birliklar va anʼanaviy ifodalar keng qoʻllaniladi. Oʻzbek tilida ham arab tiliga oʻxshab, koʻplab kommunikativ maqsadlar ifodalovchi frazeologik birliklar va soʻz birikmalari mavjud. Oʻzbek tilida kommunikativ maqsadni ifodalashda zamonaviy tilda sodda va murakkab tuzilmalar birgalikda ishlatiladi. Oʻzbek tilida esa kommunikativ maqsadlarni ifodalashda koʻproq oddiy va sodda sintaktik tuzilmalar ishlatiladi. Oʻzbek tili sintaksisi, frazeologiyasi va leksik vositalari muloqotda aniq va toʻgʻri maʼlumot yetkazish uchun samarali vosita hisoblanadi. Oʻzbek tilidagi kommunikativ maqsadlarni ifodalashda koʻproq soʻz birikmalari, qisqacha iboralar va oddiy jumlar yordamida maqsadga erishiladi. Shuningdek, arab tilidagi mukammal tuzilgan iboralarga qaraganda, oʻzbek tilida koʻproq toʻgʻridan-toʻgʻri va sodda soʻzlar ishlatiladi, bu esa muloqotni tez va samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Arab va oʻzbek tillaridagi kommunikativ maqsadlarni ifodalash usullarini solishtirish orqali ularning struktura va semantik xususiyatlarini aniqlash mumkin. Arab va oʻzbek tillarida kommunikativ maqsadlar bilan bogʻliq boʻlgan frazeologik birliklar, sintaktik tuzilmalar va leksik vositalar bir-biridan farq qiladi. Shunga qaramay, ikki tilda ham kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishda oʻxshash yondashuvlar mavjud. Masalan, maʼlumot berish, soʻrovlar va takliflar kabi umumiy kommunikativ maqsadlar ham arab, ham oʻzbek tillarida mavjud.

Natija va tahlillar: Arab va oʻzbek tillarida kommunikativ maqsadlarni ifodalashda tilshunoslikda baʼzi oʻxshashliklar va farqlar mavjud. Ikkala tilda ham, muloqotda aniq maqsadga erishish uchun murakkab sintaktik va leksik vositalar ishlatiladi. Arab tilida koʻproq murakkab va koʻp qatlamli sintaktik tuzilmalar qoʻllanilsa, oʻzbek tilida aniq va sodda ifodalar koʻproq uchraydi. Biroq, ikkala tilda ham kommunikativ maqsadning asosiy vazifasi – muloqotni samarali amalga

oshirishdir. Tahlil qilingan materiallar, shuningdek, ikki tilda ham kommunikativ maqsadlarning so‘zlashuvda qanday amalga oshirilishini va muloqot jarayonida til vositalarining qanday ishlatilishini ko‘rsatdi.

Arab va o‘zbek tillarining kommunikativ maqsadlarni ifodalashdagi asosiy farqlari sintaktik tuzilmalar va leksik vositalarning murakkablik darajasida ko‘rinadi. Arab tilida kommunikativ maqsadni ifodalashda ko‘proq murakkab tuzilmalar va ko‘p qatlamli frazeologik birliklar ishlatiladi. O‘zbek tilida esa kommunikativ maqsadlarning sodda va to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifodalari ko‘proq uchraydi. Biroq, ikkala til ham muayyan ijtimoiy vaziyatlarda muloqotda aniq va samarali ma'lumot uzatishni ta'minlashda o‘xshash yondoshuvlarni ko‘rsatadi.

Arab va o‘zbek tillarida kommunikativ maqsad kategoriyasining o‘rganilishi, tilshunoslikda muloqot jarayonining samarali tashkil etilishiga katta yordam beradi. Ikkala tilda ham kommunikativ maqsadlarni amalga oshirish uchun tilning turli vositalari ishlatiladi, ammo ularning ishlatilish usullari va tarkibi o‘zaro farq qiladi. Arab tilida kommunikativ maqsad ko‘proq murakkab va kengaytirilgan sintaktik strukturalar orqali ifodalanadi, o‘zbek tilida esa aniq va sodda tuzilmalar afzal ko‘riladi. Biroq, ikkala til ham muloqotda samaradorlikni ta'minlash uchun tilning barcha imkoniyatlarini ishlatadi.

Xulosa qismi: Maqola natijalariga ko‘ra, arab va o‘zbek tillarida kommunikativ maqsadlarning o‘rganilishi tilshunoslikda katta ahamiyatga ega. Bu tillarda kommunikativ maqsadlarning ifodalash vositalari va usullari farqlansa-da, ularning umumiy maqsadi – muloqot jarayonini samarali tashkil etishdir. Arab va o‘zbek tillarida kommunikativ maqsadlarni ifodalashda til strukturalari va leksik vositalar alohida ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ maqsadlarni o‘rganish, tilning pragmatik jihatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi, bu esa o‘z navbatida, tilni yanada samarali o‘rganish va muloqotda uning funktsiyalarini yaxshilashga yordam beradi.

Shuningdek, har ikki tilda kommunikativ maqsadlar turli madaniy, ijtimoiy va tilshunoslik kontekstlariga asoslanadi. Bu esa til o‘rgatish, tarjima qilish va muloqotda muvofiqlikni ta'minlashda o‘zining ahamiyatini oshiradi. Arab va o‘zbek tillaridagi kommunikativ maqsadlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni chuqurroq tushunish, tilshunoslarga tilning pragmatik va semantik aspektlarini yanada kengroq o‘rganish imkoniyatini yaratadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov, S. (2008). "Arab tilidagi kommunikativ maqsad va uning o‘rganilishi." Tashkent: O‘zbekiston.
2. Xolmatov, M. (2011). "O‘zbek tili va pragmatika." Toshkent: O‘zbekiston.
3. Alimov, S. (2013). "Tilshunoslikka kirish." Toshkent: O‘qituvchi.
4. Begmatova, Buzahro Marufjanovna, Gulnora Sattorovna Mutalova, and Sarvinoz Sayfullayevna Kasimova. "The Direct Object And Its Use In Arabic

- Language." *Boletin de Literatura Oral-The Literary Journal* 10.1 (2023): 3601-3609.
5. Begmatova, B., S. Kasimova, and S. Zaynutdinova. "Syntactic and semantic analysis of constraints, states and absolute masdars." *International Journal of Scientific and Technology Research* 9.3 (2020): 284-291.
 6. Kasimova, Sarvinoz Sayfullaevna. "Transformation of phrases and its destructions." *Salud, Ciencia y Tecnología-Serie de Conferencias* 3 (2024): 740-740.
 7. Касимова, Сарвиноз. "Работы великих турецких ученых, писавших об арабских пословицах и пословицах." *Востоковедения* 1.1 (2020): 154-166.
 8. Buzakhro Marufjanovna Begmatova. (2024). Artistic Text Type and Tools of its Formation. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 31, 142-145. Retrieved from <https://sjii.indexedresearch.org/index.php/sjii/article/view/1330>
 9. Ахмаджонова Н., Муталова Г. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СОВРЕМЕННОГО АРАБСКОГО ЯЗЫКА СО СРЕДСТВАМИ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ //Innovations in Technology and Science Education. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 373-379.
 10. Муталова Г. Герои арабских племенных сказаний «Аййам ал-араб» //Восточный факул. – 2020. – Т. 1. – №. 1. – С. 28-40.
 11. МУБИНА С., ГУЛНОРА М. МОРФОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ АРАБСКИХ ТЕРМИНОВ СВЯЗАННЫХ С ПАНДЕМИЕЙ COVID-19 //E Conference Zone. – 2022. – С. 22-25.
 12. Муталова Г. С. «رَائِب» как одна из особенностей устных повествований «Аййам ал-араб. – 2021.